

Trójjęzyk o sprawiedliwości społecznej w ujęciu terytorialnym

Prof. Paweł Churski, prof. Bolesław Domański, prof. Grzegorz Gorzelak

prof. dr hab. Paweł Churski

Zakład Studiów Regionalnych i Lokalnych

Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UAM

chur@amu.edu.pl

Seminaria EUROREG

UW

SEMESTR LETNI 2021/2022

Barański, Churski, Domański, Gorzelak, Kociuba, Kurniewicz, Kopczewska, Kościńska,
Lorens, Majchrowska, Markowski, Przekop-Wiszniewska, Rokicki, Rzeszewski, Wojnar

CZWARTEK 11:30-13:00

Sala 102, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych oraz ZOOM

Perdał R., Churski P., Herodowicz T., Konecka-Szydłowska B., 2020. Geograficzny wymiar (nie)sprawiedliwości społecznej – wyzwania rozwoju regionalnego i lokalnego. *Studia Regionalne i Lokalne*. 3/(81)/2020. Uniwersytet Warszawski. Warszawa. s. 23-50.

Numer 3 (81) 2020

ISSN 1509-4995

Tomasz Kupiec
DO WE LEARN HOW TO LEARN? EVOLUTION OF FUNCTIONS
OF EVALUATION SYSTEMS – THE CASE OF POLISH REGIONAL
ADMINISTRATION

Robert Perdał, Paweł Churski, Tomasz Herodowicz,
Barbara Konecka-Szydłowska
GEOGRAFICZNY WYMIAR (NIE)SPRAWIEDLIWOŚCI SPOŁECZNEJ –
WYZWANIA ROZWOJU REGIONALNEGO I LOKALNEGO

Ariel Ciechański
ZMIANY W SIECI TRANSPORTU PUBLICZNEGO NA OBSZARACH
BESKIDU NISKIEGO I BIESZCZADZAN W LATACH 1990–2019
I ICH KONSEKWENCJE

Małgorzata Czornik, Piotr Gibas
ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE MIAST
GÓRNOŚLĄSKO-ZAGŁĘBIOWSKIEJ METROPOLII

Kamil Piskala, Agata Zysiak
OD SKROMNEJ MODERNIZACJI DO INWESTYCYJNEJ GIGANTOMANII.
WIZJE ROZWOJU MIASTA CZASU „ŁAGODNEJ REWOLUCJI”
(ŁÓDŹ, 1945–1949)

Dominika Zwęglirska-Galecka
GENTRYFIKACJA WSI: PRÓBA OKREŚLENIA
PRZESTRZENNEGO ZASIĘGU ZJAWISKA

Robert Perdał

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej
i Gospodarki Przestrzennej, Zakład Studiów Regionalnych i Lokalnych, ul. Krygowskiego 10,
61-680 Poznań; e-mail: r.perdal@amu.edu.pl; ORCID 0000-0002-2585-6898

Paweł Churski

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej
i Gospodarki Przestrzennej, Zakład Studiów Regionalnych i Lokalnych, ul. Krygowskiego 10,
61-680 Poznań; e-mail: churs@amu.edu.pl; ORCID 0000-0002-4152-1211

Tomasz Herodowicz

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej
i Gospodarki Przestrzennej, Zakład Studiów Regionalnych i Lokalnych, ul. Krygowskiego 10,
61-680 Poznań; e-mail: tomasz.herodowicz@amu.edu.pl; ORCID 0000-0003-3106-1636

Barbara Konecka-Szydłowska

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej
i Gospodarki Przestrzennej, Zakład Studiów Regionalnych i Lokalnych, ul. Krygowskiego 10,
61-680 Poznań; e-mail: bako@amu.edu.pl; ORCID 0000-0003-2309-5690

GEOGRAFICZNY WYMIAR (NIE)SPRAWIEDLIWOŚCI SPOŁECZNEJ – WYZWANIA ROZWOJU REGIONALNEGO I LOKALNEGO¹

Streszczenie: Celem pracy jest identyfikacja geograficznego wymiaru (nie)sprawiedliwości społecznej w kontekście istniejących, trwałych zroznicowań poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego w Polsce w ujęciu geograficzno-historycznym i ich konsekwencji dla polityki rozwoju na poziomie regionalnym i lokalnym. Praca składa się z dwóch zasadniczych części. W części pierwszej prowadzi się syntetyczne rozważania nad geograficznym wymiarem sprawiedliwości społecznej. W części drugiej podjęto próbę egzemplifikacji geograficznego wymiaru (nie)sprawiedliwości społecznej poprzez analizę rozkładu przestrzennego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego (wskaznik syntetyczny) i wybranych wskaźników cząstkowych. Dodatkowo dokonano weryfikacji występowania zależności pomiędzy poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego a poziomem poparcia politycznego dla funkcji politycznych głoszących hasła „sprawiedliwości społecznej”. Wyniki przeprowadzonych badań potwierdzają występowanie w polskiej przestrzeni dużych zróżnicowań rozwojowych. Ich trwałość determinowana jest historycznie i pomimo upływu czasu ich układ niezmienne odpowiada przebiegowi granic relikwicznych z okresu zaborów. Brak z jednej strony minimalizacji tych różnic, a z drugiej strony utrzymywanie się ograniczonego wpływu wzrostu gospodarczego na wzrost dochodów, zwłaszcza w obszarach słabszych ekonomicznie, powodują pogłębiające się niezadowolenie społeczne. Prowadzi to w rezultacie do wniosku, że przedmiotowe zróżnicowania stanowią w Polsce geograficzny wymiar (nie)sprawiedliwości społecznej.

Słowa kluczowe: rozwój regionalny i lokalny, nierówności, sprawiedliwość społeczna, Polska

¹ Artykuł powstał w ramach projektu badawczego FORSED (<http://www.forseid.amu.edu.pl>) finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki (OPUS 10-2015/19/B/S5/00012). „Nowe wyzwania polityki regionalnej w kształtowaniu czynników rozwoju społeczno-ekonomicznego regionów mniej rozwiniętych”.

UNIwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej

Sprawiedliwość społeczna a przestrzenne zróżnicowanie rozwoju społeczno-gospodarczego Polski – kilka refleksji dyskusyjnych

Studia Regionalne i Lokalne
Nr 3(84)/2021
© Autorzy 2021
ISSN 1509-4995
E-ISSN 2719-8049
doi: 10.7366/1509499528407

Bolesław Domański

Uniwersytet Jagielloński, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, ul. Gronostajowa 7,
30-431 Kraków; e-mail: boleslaw.domanski@uj.edu.pl; ORCID: 0000-0002-6108-5823

Streszczenie

Autor wskazuje na różne sposoby definiowania sprawiedliwości społecznej w kategoriach równości wyników lub równości szans, argumentując, że w ujęciu terytorialnym uzasadnione jest dążenie do wyrównywania szans poprzez ograniczenie wykluczenia społecznego, a nie minimalizowanie regionalnych dysproporcji w poziomie życia. Podkreśla z tąż Robert Perdał i in. (2020), że preferencje polityczne mieszkańców Ziemi Zachodnich i Północnych oraz wyborców zamieszkujących Polskę wschodnią i południowo-wschodnią wynikają z różnic w poziomie lub współczesnej dynamice rozwoju społeczno-gospodarczego i odpowiadają podziałowi na strefy i peryferie, wskazując, iż to właśnie regiony północne i zachodnie cechuje najwolniejszy rozwój gospodarczy i nasilenie negatywnych zjawisk społecznych.

Słowa kluczowe

sprawiedliwość społeczna, nierówności, rozwój regionalny, preferencje wyborcze, Polska

Social Justice and Spatial Differentiation of Socio-economic Development of Poland – Some Reflections

Abstract

The author discusses different definitions of social justice related to equality of outcome and equality of opportunity. It is argued that, in the territorial perspective, public policy should aim at the means of reducing social exclusion rather than at fighting regional disparities. The author agrees with Robert Perdał et al. (2020) that political preferences of residents of Western and Northern Territories on the one hand and Eastern as well as Southern on the other are determined by differences in the level or dynamics of socio-economic development and correspond to the division of the country into zones and peripheries, pointing out that it is precisely the Northern and Western regions that experience the slowest economic growth and the most negative social phenomena.

Keywords

social justice, inequalities, regional development, electoral preferences, Poland

Sprawiedliwość społeczna należy do centralnych pojęć w nauce dyskutowana jest natomiast na polu studiów regionalnych zwraca uwagę artykuł Roberta Perdała, Pawła Churskiego, T. Koneckiej-Szydłowskiej pt. Geograficzny wymiar (nie)sprawiedliwości społecznej i lokalnego, który ukazał się w „Stud w 2020 r. Autorzy podejmują w nim analizę zróżnicowania poziomu rozwoju w Polsce, a także formułują tezę o tym, że stanowi ono „głos społeczny” oraz o „zależności między rozkładem poziomu i go a preferencjami politycznymi mieszkańców »Polski liberalnej« i in. 2020, s. 44). Tezy te stały się bodźcem do podzielenia się po stopniu o charakterze polemicznym.

Autor niniejszych rozważań próbuje odpowiedzieć na następujące pytanie, jak możemy rozumieć sprawiedliwość społeczną w i

Różnice regionalne – preferencje polityczne – sprawiedliwość społeczna

Studia Regionalne i Lokalne
Nr 2(84)/2021
© Autorzy 2021
ISSN 1509-4995
E-ISSN 2719-8049
doi: 10.7366/1509499528408

Grzegorz Gorzelak

Uniwersytet Warszawski, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych, Euroreg,
ul. Krakowskie Przedmieście 30, 00-927 Warszawa; e-mail: g.gorzelak@uw.edu.pl;
ORCID: 0000-0001-5605-8314

Streszczenie

Niniejszy tekst odnosi się do trzech kluczowych zagadnień omawianych w artykule Roberta Perdała i in. (2020) oraz w polemice Bolesława Domańskiego, publikowanej w niniejszym numerze SRiL. Są to: problemy sprawiedliwości społecznej w odniesieniu do układów terytorialnych, zagadnienia przestrzennych relacji między kompleksami zjawisk społeczno-gospodarczych a postawami i zachowaniami politycznymi w Polsce oraz problem spełnienia wymogów sprawiedliwości społecznej w odniesieniu do układów terytorialnych znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji, wynikającej głównie z depopulacji.

Słowa kluczowe

sprawiedliwość społeczna, kulturowe uwarunkowania rozwoju, różnice regionalne

Regional Disparities – Political Preferences – Social Justice

Abstract

This text addresses three key issues presented in the article by Perdał et al. (2020) and in the polemic by Bolesław Domański, published in this issue of *Studia Regionalne i Lokalne*: territorial aspects of social justice, the relationships between territorial differentiation of socio-economic phenomena and political attitudes and behaviour in Poland, and the problem of meeting the requirements of social justice in relation to territorial systems that are in a particularly difficult situation, mainly due to their depopulation.

Keywords

social justice, cultural underpinnings of development, regional differentiations

Wprowadzenie

Wypowiedź Bolesława Domańskiego¹, nawiązująca do artykułu ze (2020), należy powitać z zadowoleniem jako zaproszenie do ważnej moją ponizszą na nią reakcją dyskusji tej nie zakończy.

Widzę w poruszanej problematyce trzy przenikające się wątki:

- aksjologiczny: jak należy rozumieć pojęcie sprawiedliwości społecznej (podziałów, różnic...) przestrzennych. Jest to nawiązanie do brzmienia: „jak możemy rozumieć sprawiedliwość społeczną w
- empiryczny: jak należy badać zróżnicowania terytorialne zjawisk „sprawiedliwość społeczną”, jakie wyniki uzyskuje się w tych badaniach, które różniacze między różnymi wymiarami zróżnicowań terytorialnych, które omawianych dwóch tekstów należy odnieść się do pytań w następująco: „w jakim stopniu nierówności przestrzenne w p

¹ Sprawiedliwość społeczna a przestrzenne zróżnicowanie rozwoju społeczno-gospodarczego.

@wgseigp

@wgseigp

wgseigp@amu.edu.pl

wgseigp.amu.edu.pl

PLAN WYSTĄPIENIA

1. Sprawiedliwość i sprawiedliwość społeczna – podstawowe ustalenia
2. Sprawiedliwość terytorialna
3. Polaryzacja i dyfuzja rozwoju a sprawiedliwość terytorialna
4. Polityka rozwoju zorientowana terytorialnie a sprawiedliwość terytorialna

Sprawiedliwość i sprawiedliwość społeczna – podstawowe ustalenia

Źródło: www.google.com

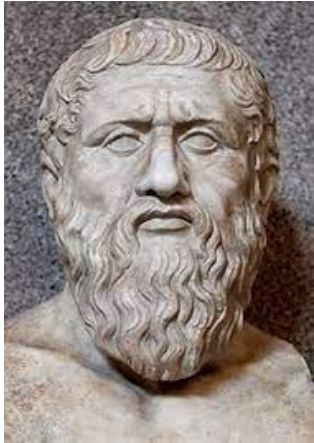
Pierwotne rozumienie sprawiedliwości wiąże się uznawaniem jej za trwałą i niezmienną wolę oddawania każdemu tego do czego ma on prawo

Leszek Kołakowski
1927 - 2009

Źródło: www.culture.pl

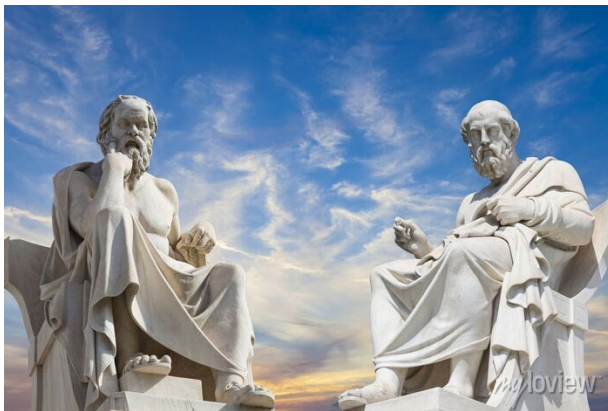
Pojęcie sprawiedliwości jest powszechnie wykorzystywane na gruncie nauk społecznych, co w wcale nie oznacza powszechnej zgodny co do sposobu jego definiowania i wykorzystania w wyjaśnianiu rzeczywistości społeczno-ekonomicznej. Jest ono na tyle mgliste, że mogło być i było jak pisze **Leszek Kołakowski (1995)** *wykorzystywane z jednej strony jako narzędzie socjalizmu totalitarnego, a z drugiej strony jest na tyle dobre aby przeciwstawiać się doktrynie, wedle której życie społeczne najlepiej jest urządzone, gdy opiera się na zasadzie: kto nie umie pływać niechaj tonie.*

PLATON

424/423 p.n.e. - 348/347 p.n.e.

Źródło: www.ekspedyt.pl

Źródło: www.myloview.pl

Według **Platona** sprawiedliwość należy postrzegać w kategoriach pojęć aksjologicznych i abstrakcyjnych, które należą do kategorii wzorców i przedmiotów intelektualnego poznania.

Platon wyróżnia cztery cnoty kardynalne (Maciejewski 2012):

- **sprawiedliwość**
- **rozwagę**
- **męstwo**
- **mądrość**

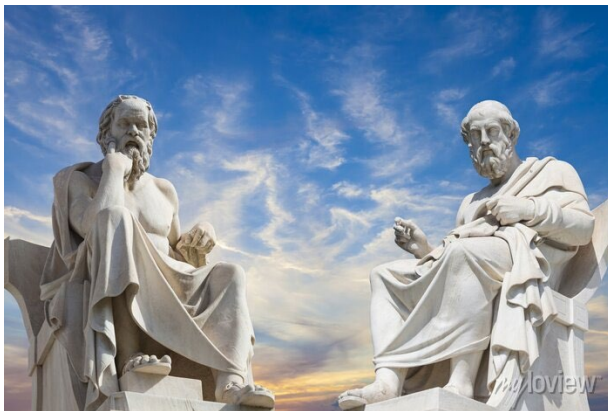
Podstawowym warunkiem sprawiedliwości jest **panowanie rozumu nad wolą**, a państwo chcące uchodzić za idealne musi być sprawiedliwe aby zasługiwać na miano rzeczpospolitej (łac. res publica = pol. rzecz publiczna).

Aby to osiągnąć państwo musi dążyć do zapewnienia **wewnętrznego ładu i harmonii czynników rządzących i rządzonych człowieka**, tworząc warunki w których każdy **będzie mógł robić tylko te rzeczy, do robienia których został wyznaczony przez naturę, a tym samym, zdaniem Platona, przez prawo.**

Źródło: www.educator.pl

ARYSTOTELES
ur. 384 p.n.e., zm. 322 p.n.e.

Źródło: www.myloview.pl

Arystoteles rozumiał sprawiedliwość jako **wieź spajającą ludzi we wspólnoty**, która zapewnia panujący w tych wspólnotach porządek.

Arystoteles wyróżniał trzy sposoby postrzegania sprawiedliwości (Maciejewski 2021):

- **sprawiedliwość ogólna**, związana z przyczynianiem się do tworzenia dobra ogólnego.
- **sprawiedliwość dystrybutywna** (rozdzielcza lub rozdzielająca), która zapewnia wszystkim członkom wspólnoty udział w dobru wspólnym, co wcale nie oznaczało według Arystotelesa udziału równego, zgodnie z założeniem że **równo muszą być traktowani jedynie równi sobie**.
- **sprawiedliwość komutatywna** (wyrównująca, zamienna), która wynika z zależnych lub niezależnych od woli jednostki jej zobowiązań wobec innych osób, które to zobowiązania są wypadkową tego **na co zasługuje dana jednostka lub tego co jest uprawniona otrzymać**.

Download from
Dreamstime.com
This watermark-free image is for personal use only.

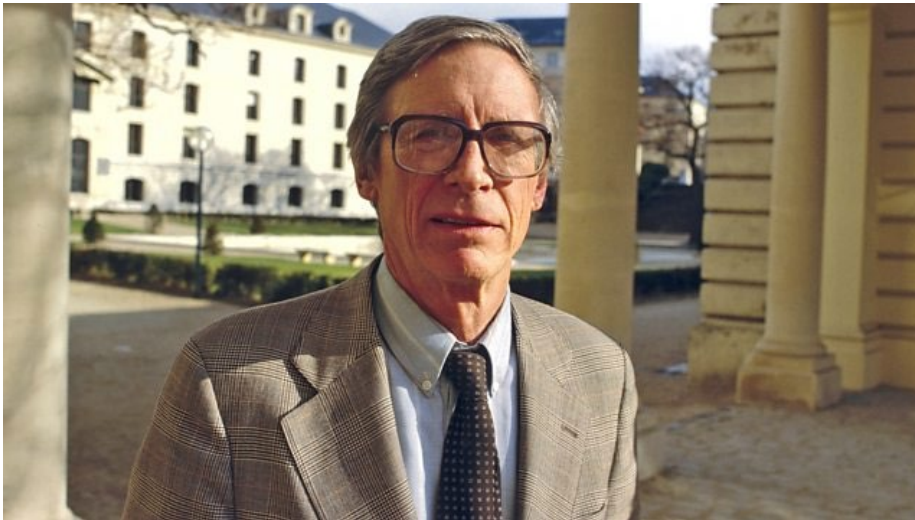
Źródło: www.dreamstime.com

filozofuj!

Źródło: www.filozofuj.eu

Koncepcja sprawiedliwości społecznej, stanowi konsekwencję **przeniesienia etycznej i prawnej idei (zasady) sprawiedliwości w sferę wyjaśniania stosunków społeczno-gospodarczych między wielkimi zbiorowościami.**

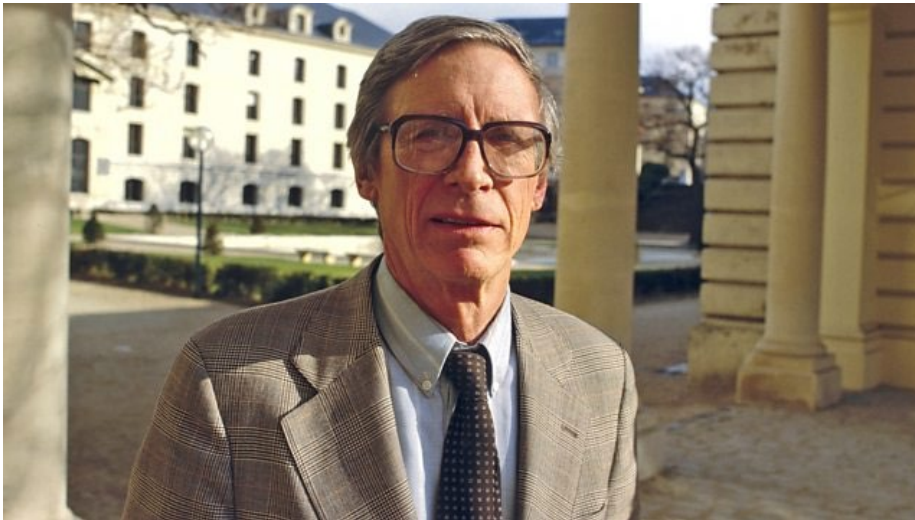
John Rawls
1921 - 2002

Źródło: www.bbc.co.uk

Sprawiedliwość społeczna jak pisze **John Rawls** (1994, s. 17-18), amerykański filozof polityczny, określa „...w jaki sposób **główne instytucje społeczne rozdzielają zasadnicze prawa i obowiązki oraz określają korzyści płynące ze społecznej kooperacji...**”. W swojej teorii, amerykański filozof polityczny, John Rawls zwraca uwagę na **potrzebę dążenia do zapewnienia przez instytucje społeczne równości bazującej na prymacie wolności.**

Podstawą sprawiedliwości i równości jest dystrybucja dóbr pierwotnych takich jak wolność i możliwości, dochód i bogactwo oraz szacunek do samego siebie. **John Rawls nie uwzględnia faktu, że dobra pierwotne mają charakter heterogeniczny i są różnie wartościowane przez różnych ludzi.**

W tym miejscu warto podkreślić, że **w koncepcji Johna Rawlsa chodzi o „równość” w znaczeniu „słuszności”, czyli tego co jest „zasadnie należne”, także wówczas, gdy jednemu należy się więcej, a drugiemu mniej.**

John Rawls
1921 - 2002

Źródło: www.bbc.co.uk

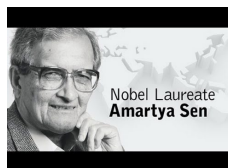
Zapewnienie sprawiedliwości społecznej jest gwarantowane przez:

- zapewnienie **równego systemu praw i wolności** (wolność sumienia, wolność myśli, wolność wypowiedzi, wolność zrzeszania się, wolność polityczna – prawo do głosowania i piastowania urzędów publicznych, wolność osobista z prawem do posiadania majątku) (co stanowi podstawę dla **sprawiedliwości proceduralnej**),
- akceptację różnic zgodnie z **zasadą dyferencji**, wedle której nierówna dystrybucja (dochodu) jest największą korzyścią dla wszystkich, a zwłaszcza najmniej uprzywilejowanych członków społeczeństwa, oraz **równość szans** w dostępności do władzy i urzędów (które stanowią podstawę dla **sprawiedliwości dystrybucyjnej**).

Amartya Sen

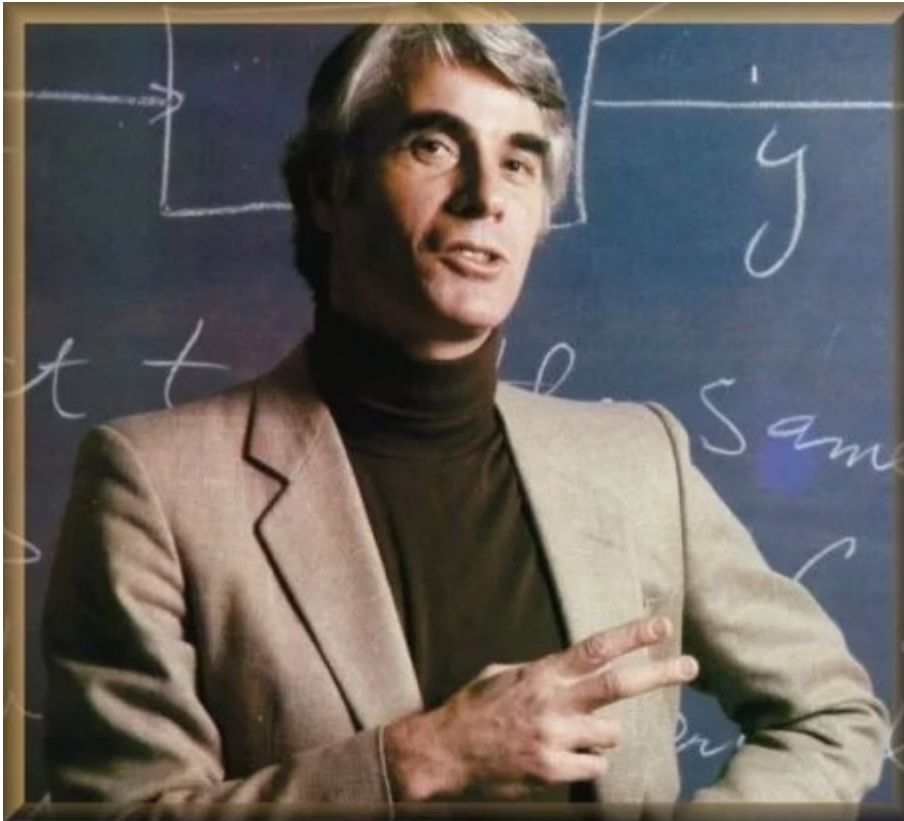
Źródło: www.oxfamapps.org

Amartya Sen (1997/2000), indyjski ekonomista i laureat nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii w roku 2008 za pracę nad koncepcją ekonomii dobrobytu, podkreśla, że **każda koncepcja sprawiedliwości społecznej zakłada występowanie równości w pewnej sferze i na pewnym poziomie, przyznając im priorytety. Co ważne odbywa się to kosztem występowania nierówności w innych sferach i na innych poziomach, które traktuje się jako akceptowalne społecznie i nieniweczące sprawiedliwości całego systemu.**

Dostępu do dóbr pierwotnych nie musi jeszcze prowadzić bezpośrednio do zmian indywidualnego dobrobytu jednostki. **Jednostki mogą napotykać na bariery (zarówno wrodzone jak i zewnętrzne), które różnicują ich możliwości w zakresie przekształcania dostępu do dóbr pierwotnych w poprawę ich jakości życia.**

Działania instytucji publicznych powinny zmierzać do zmniejszania różnic społecznych. **Nie powinny one koncentrować się na efektach a na możliwościach czyli szansach na ich osiągnięcie.** W ten sposób powinny one zapewniać **ograniczenie deprywacji**, czyli ciągłego niezaspokojenia jakiś potrzeb, która narusza stan sprawiedliwości społecznej.

Robert Nozick
1938 - 2002

Źródło: www.obiektywizm.pl

W opozycji do przedstawionych poglądów stoi koncepcja amerykańskiego libertarianisty **Roberta Nozicka** (2010), który podkreśla, że **sprawiedliwość społeczna nie wymaga ingerencji państwa ale oddziaływania logiki rynkowej bazującej na ekonomicznej inteligencji członków wspólnoty.**

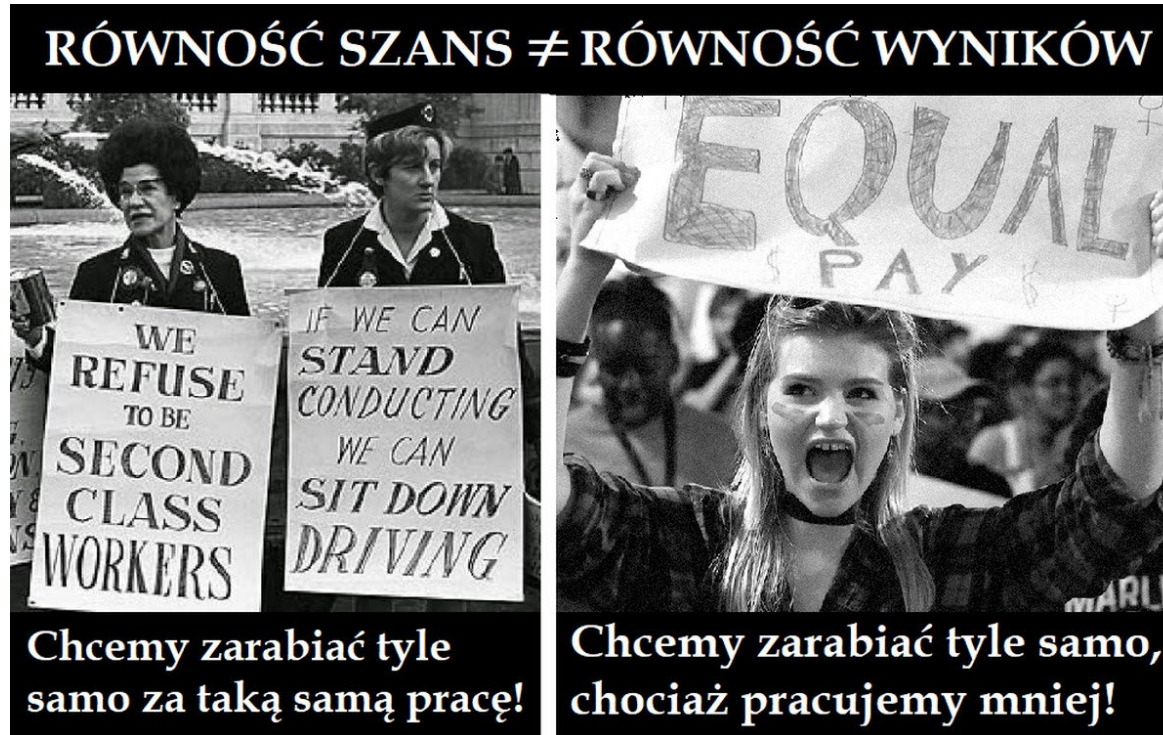
W tych warunkach zasada redystrybucji zostaje zastąpiona **zasadą kompensacji**. Potrzeba jej wykorzystania wynika że pomimo prawa ludzi do własności i do wykorzystania swoich zdolności, **upośledzone jednostki powinny również mieć prawo do kompensacji swoich upośledzeń.**

WIECŹ Źródło: www.demotywator.pl

Warunki do zapewnienia sprawiedliwości społecznej:

- potrzeba niwelowania skutków niesprawności rynku poprzez dążenie do **zapewnienie równości szans a nie koniecznie dążenie do zapewnienia równości wyników**:
 - **RÓWNOŚĆ SZANS** - utożsamianą ze stanem obiektywnej i pełnej równości w doktrynie liberalnej Milтона Friedmana, należy rozumieć jako prawo do sprawiedliwego dostępu do różnych życiowych możliwości, które opiera się na eliminacji wszelkiej dyskryminacji, w tym ze względu na płeć, religię czy narodowość. **Nierówności szans, występuje wówczas kiedy to decydujące są okoliczności będące poza kontrolą jednostki (ex ante).**
 - **RÓWNOŚĆ WYNIKÓW** - wyrównanie poziomu i warunków życia, które są pochodną różnego wykorzystania przez jednostki dostępnych możliwości. **Nierówność wyników, utożsamia się z sytuacją kiedy występuje pewnego rodzaju wysiłek jednostki położony na poprawę własnego stanu (ex post), ale przy założeniu, że nierówności szans nie miały wpływu na ten wynik.**
- **akceptacja różnic społecznych** wynikających z braku możliwości zapewnienia absolutnej równości zakładanej przez egalitaryzm

Źródło: www.demotywor.pl

„...Nie to co mam tylko to co czynię jest moim królestwem...”

Thomas Carlyle 1795-1881

UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej

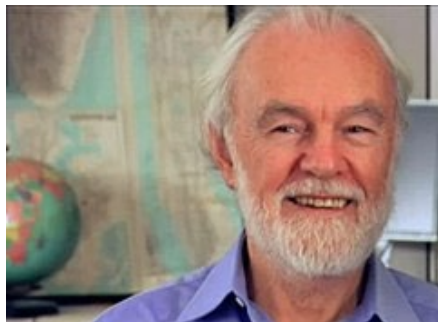
Sprawiedliwość terytorialna

Davies Bleddyn

Źródło: www.ageing.ox.ac.uk

David Harvey

Źródło: www.wikipedia.pl

Pojęcie sprawiedliwości terytorialnej w literaturze przedmiotu zostało **po raz pierwszy użyte w kontekście przestrzennego rozpatrywania sprawiedliwości społecznej w skali region lub terytorium przez Daviesa Bleddyna** w jego książce *„Social Needs and Resources in Local Services: A Study of Variations in Provision of Social Services between Local Authority Areas”*, opublikowanej w 1968 (Bleddyn 1968).

Ważny wkład w dyskusję nad tym pojęciem wniósł swoją pracą *„Social Justice and the City”* David Harvey (1973), w której zwrócił on uwagę na **deficyt sprawiedliwości społecznej w przestrzeni miasta podkreślając wyzwania związane z jej jednoznacznym definiowaniem**.

Dyskusja dotycząca sprawiedliwości terytorialnej przybierała bardzo różne kierunki teoretyczne, polityczne i normatywne (Davoudi, Brooks 2014; Israel, Frenkel 2017; Uitermark, Nicholls 2017; Weck i in. 2021).

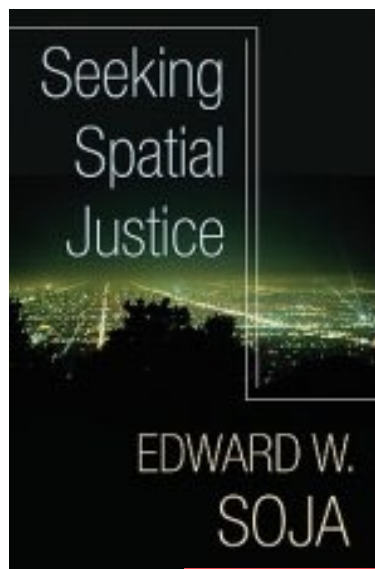
Źródło: www.4cities.eu

Edward Soja
1940 - 2015

Współczesny geograficzny dyskurs odnoszący się do pojęcia sprawiedliwości terytorialnej w dużym stopniu bazuje na poglądach **Edwarda Soji** (2009, s. 4), który zwraca uwagę, że jest ona konsekwencją „**...celowego i skoncentrowanego nacisku na przestrzenne aspekty sprawiedliwości i niesprawiedliwości...**”. W centrum uwagi znajduje się równy i sprawiedliwy podział zasobów o wartości społecznej oraz możliwości ich wykorzystania w przestrzeni.

Pojęcie sprawiedliwości terytorialnej skupia uwagę na **prawidłowościach związanych z przestrzennym zróżnicowaniem zasobów i na sposobach ich geograficznej alokacji w relacji do zwiększania lub ograniczania możliwości ludzi w zakresie ich udziału w procesach rozwojowych i konsumpcji ich efektów** (Weck i in. 2021).

Tym samym sprawiedliwość terytorialna powinna być postrzegana jako **rodzaj sprawiedliwości dystrybucyjnej, do której dodaje się wymiar geograficzny**. Prowadzi to do definiowania sprawiedliwości terytorialnej jako „...sprawiedliwej dystrybucji w przestrzeni cennych zasobów i możliwości ich wykorzystania...” (Soja 2010b: 62).

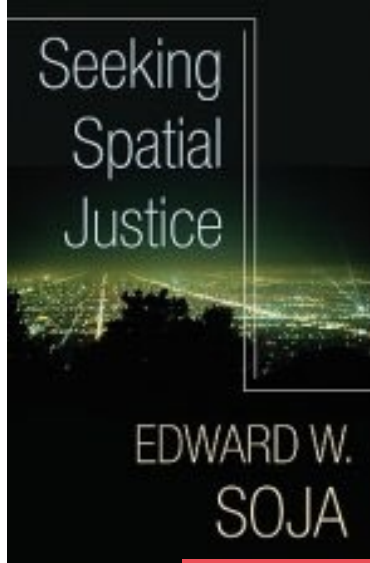
Źródło: www.libristo.pl

Źródło: www.spatialjustice.blog

Taki sposób definiowania sprawiedliwości terytorialnej należy uznać za **próbę uprzestrzennienia koncepcji sprawiedliwości Johna Rawlsa** (1971/1994).

Sprawiedliwość terytorialna pozwala na zintegrowane rozumienie sprawiedliwości **przełamujące dychotomię występującą między sprawiedliwością proceduralną i sprawiedliwością dystrybucyjną** (Madanipour i in. 2021). Przewycięzenie tej dychotomii jest możliwe dzięki wykorzystaniu koncepcji relacyjnej przestrzeni, która nie oddziela układów przestrzennych od procesów, które je tworzą (Lefebvre 1974). Opiera się ono na **powiązaniu dystrybucji zasobów i możliwości (sprawiedliwość dystrybucyjna) ze sprawiedliwym i przejrzystym podejmowaniem decyzji odnoszących się do gospodarowania zasobami (sprawiedliwość proceduralna)** (Pirie 1983; Reynolds, Shelley 1985; Davoudi, Brooks 2014; Israel, Frenkel 2017).

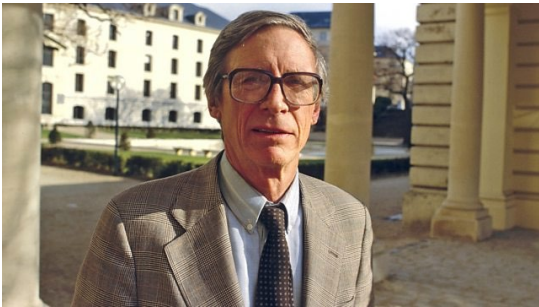
Źródło: www.libristo.pl

Źródło: www.spatialjustice.blog

Prowadzi to do wniosku, że **sprawiedliwość terytorialna zawiera pewne specyficzne cechy** (Sandoval 2011):

- (1) świadomość różnic lub przywilejów różnych lokalizacji
- (2) zdolność do zmiany stanu w danej lokalizacji
- (3) konieczność podejmowania działań zmierzających do ograniczania nierówności przestrzennych, które same się nie zmieniają
- (4) długoterminowy proces, z którym są one związane i holistyczna perspektywa, którą należy przyjąć, aby osiągnąć cel.

Źródło: www.bbc.co.uk

John Rawls
1921 - 2002

Źródło: www.oxfamapps.org

Amartya Sen

Połączenie podejście Johna Rawlsa i Amartyi Sena, prowadzi do sformułowania „zasady” radzenia sobie z nierównościami między różnymi typami terytoriów, którą można utożsamiać z **zasadą sprawiedliwości terytorialnej**. W tym celu drugą zasadę Johna Rawlsa (Rawls 1971/1994) należy uzupełnić o punkt c, wywodzący się z koncepcji Amartyi Sena (Rauhut 2017): lokalizacja jednostki nie powinna wpływać na możliwości jednostki i zdecydowanie nie może prowadzić do deprywacji zdolności jednostki (Sen 1997/2000).

W ten sposób otrzymujemy zasadę sprawiedliwości terytorialnej bazującą na założenia koncepcji Johna Rawlsa i Amartyi Sena, którą według Daniela Rauhuta (2017, s. 16) należy sformułować w następujący sposób: „...**Nierówności społeczne i ekonomiczne należy zaaranżować w taki sposób, aby**

- (a) przynosiły jak największą korzyść najmniej uprzywilejowanym**
- (b) były przywiązane do stanowisk i urzędników dostępnych dla wszystkich w warunkach sprawiedliwej równości szans, oraz**
- (c) były niezależnie od położenia geograficznego jednostki...”**

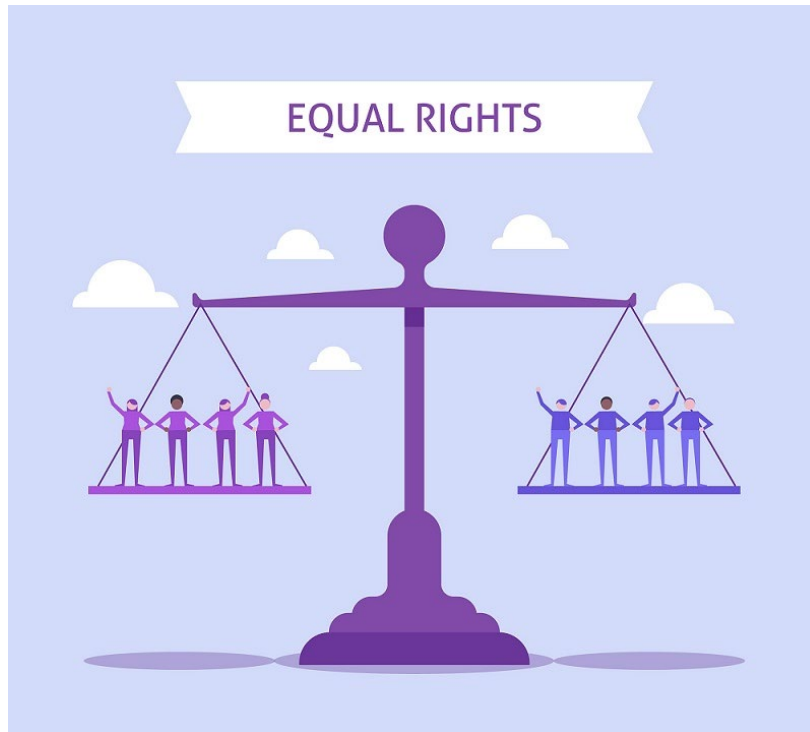
Henri Lefebvre
The Right to the City

Sprawiedliwość terytorialna **dotyczy wszystkich poziomów przestrzennych** i nie ogranicza się do jej rozpatrywania jedynie na poziomie narodowym, typowym dla sprawiedliwości społecznej (Young 2002) czy też globalnym, na którym rozważa się ogólne dylematy sprawiedliwości (Cramme, Diamond 2009; Pogge 2004).

Szczególne miejsce w rozważaniach nad sprawiedliwością terytorialną w przestrzeni miasta stanowią koncepcje odnoszące się do „postępowego zarządzania miastem” (*ang. progressive urban governance*), to znaczy poszerzania „prawa do miasta” (*ang. right to the city*) w dążeniu do włączającej sprawiedliwości terytorialnej i społecznej (Harvey, 2003; Marcuse, 2010; Soja, 2010a; Soja 2010b).

Tym czasem **koncepcja sprawiedliwości terytorialnej może i powinna znaleźć zastosowanie również w odniesieniu do obszarów poza miastami, a zwłaszcza uwzględniając relacje miast z ich otoczeniem**, w tym obszary, które mogą stawać się peryferiami zarówno ze względu na swoje położenie, jak również te których peryferyjność determinowana nie jest położeniem, a bardziej ograniczeniem powiązań oraz deficytami instytucjonalnymi (Copus 2001; Suorsa 2007).

Źródło: www.rpo.podkarpackie.pl

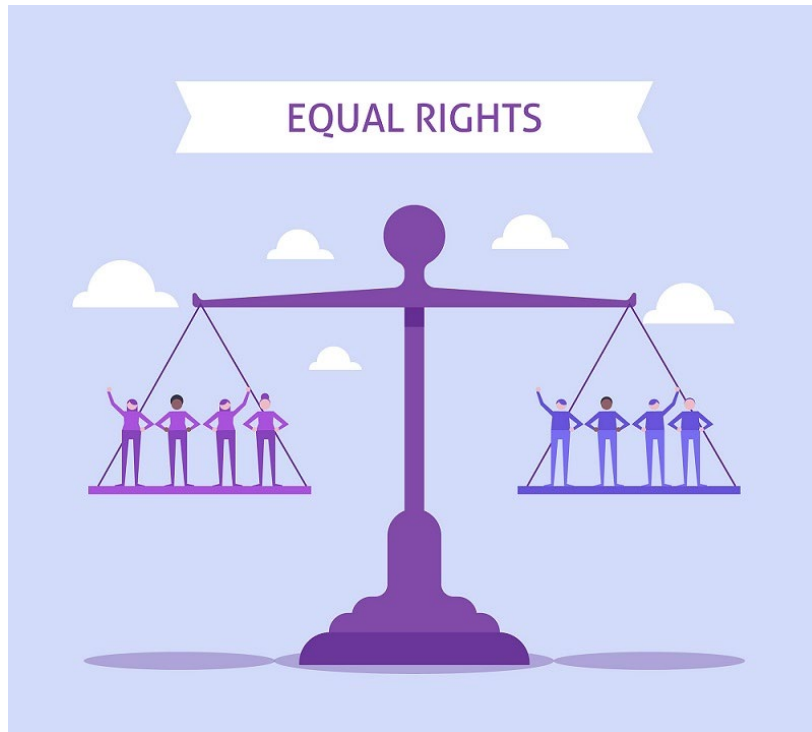
Dotychczasowe ustalenia potwierdzają, że **w koncepcji sprawiedliwości terytorialnej również dużą wagę przywiązuje się do tworzenia warunków zapewniających wszystkim mieszkańcom równość szans** w ich indywidualnym rozwoju.

Rozpatrywanie równości szans w wymiarze przestrzennym sprowadza się do rozważenia problemu zapewnienia sprawiedliwego dostępu do różnych życiowych możliwości, które opiera się na eliminacji dyskryminacji warunkowanej lokalizacją.

Zapewnienie równości szans w wymiarze terytorialnym stanowi poważne wyzwanie i jest przedmiotem szerokiej dyskusji w literaturze.

Amartya Sen (1999) jednoznacznie podkreśla potrzebę równości szans, podkreślając, że główną determinantą kształtującą poziom i warunki życia nie jest poziom posiadanych zasobów a możliwość zmiany swojej sytuacji życiowej.

John Rawls (1971/1994), który o czym należy pamiętać nie akcentuje w swojej koncepcji wymiaru przestrzennego, podkreśla natomiast nadrzędność stabilizacji gospodarki w skali makroekonomicznej nad potrzebą wyrównywania szans każdemu obywatelowi.

Źródło: www.rpo.podkarpackie.pl

Brak zgodności w zakresie założeń, które mogłyby stać się podstawą dla operacyjnej konkretyzacji działań zapewniających sprawiedliwość terytorialną oraz prowadziłyby do zapewnienia równości szans **prowadzi do formułowania różnych, czasami przeciwstawnych rekomendacji odnoszących się do programowania i realizacji interwencji rozwojowej** (m.in. Gorzelak 1985; Israel, Frenkel 2017; Halamska 2018; Domański 2021; Gorzelak 2021, Madanipour i in. 2021; Sabibe i in. 2021).

CELE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Źródło: www.amu.edu.pl

Źródło: www.europa.eu

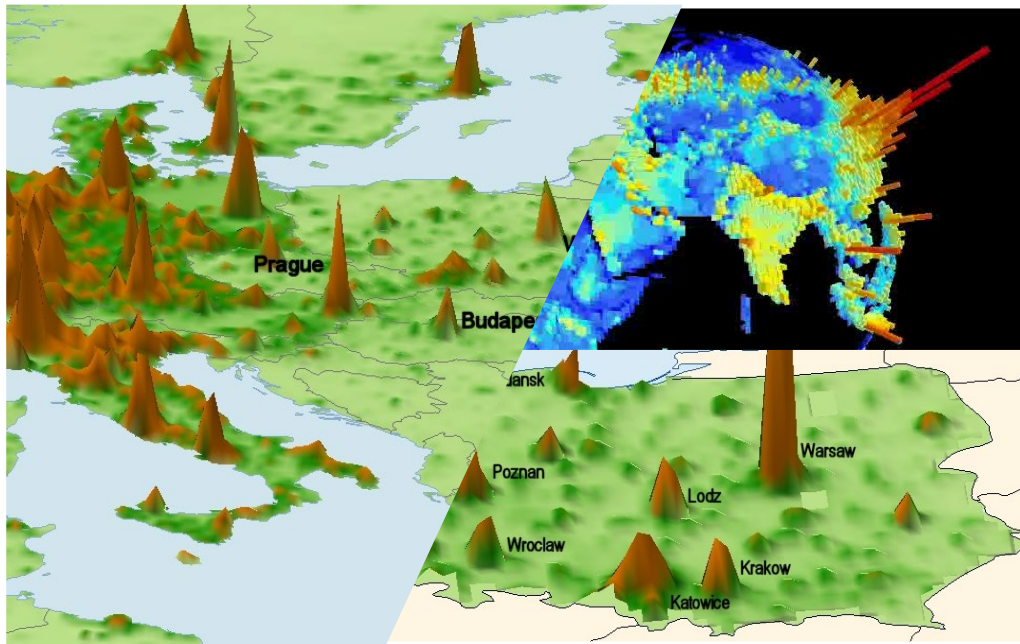
Duże znaczenie koncepcji sprawiedliwość terytorialnej dla wyjaśniania współczesnych procesów rozwojowych wynika z jej **zbieżności z długookresowymi celami rozwoju zrównoważonego** (Madanipour i in. 2021).

Mając na uwadze fakt, że wszystkie modele zrównoważonego rozwoju kładą nacisk na integrację aspektów społecznych, gospodarczych oraz środowiskowych (Hopwood, Mellor, O'Brien 2005), a już w raporcie Bruntlandta (1987) wskazuje się na **konieczność zapewnienia równości między pokoleniami, można przyjąć, że koncepcja ta pokrywa się celami sprawiedliwości terytorialnej**, co jednak nie znajduje powszechnego potwierdzenia w literaturze przedmiotu.

Powszechne dążenie do tworzenia warunków dla poprawy spójności ekonomicznej, społecznej i przestrzennej w zgodzie z zasadami rozwoju zrównoważonego **włącza koncepcję sprawiedliwości terytorialnej w główny nurt współczesnych rozważań nad ukierunkowaniem i przebiegiem procesów rozwojowych** (Perdał i in. 2020; Churski i in. 2020; Churski in. 2021).

Polaryzacja i dyfuzja rozwoju a sprawiedliwość terytorialna

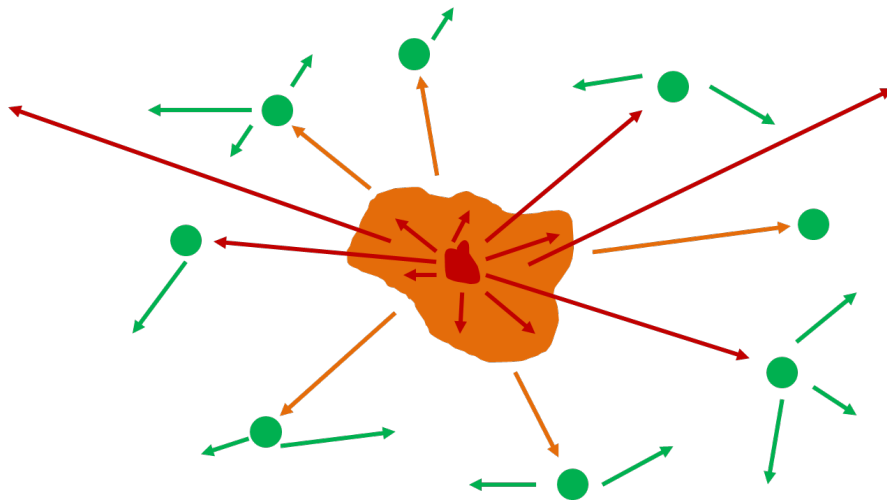
Źródło: www.worldbank.org

Podstaw teoretycznych dla identyfikacji oraz interpretacji prawidłowości związanych z różnicowaniem się rozwoju w przestrzeni ekonomicznej należy poszukiwać w nurcie badań ekonomiczno-geograficznych, który opiera się na **teoriach wyjaśniających procesy rozwojowe w oparciu o ścieżkę rozwoju nierównomiernego**, rozwiniętym na gruncie krytyki koncepcji równowagi gospodarczej i wzrostu zrównoważonego (Hansen 1972; Todd 1974). Obejmują one zarówno dorobek tradycyjnych koncepcji teoretycznych, jak również współczesnych ich adaptacji oraz nowych podejść teoretyczno-metodologicznych. Na gruncie tradycyjnych koncepcji teoretycznych dwie z nich należy uznać za podstawowe: **teoria wzrostu spolaryzowanego** oraz **teoria rdzeni i peryferii**.

Źródło: www.alchetron.com

Pierwszą jest, wywodząca się ze szkoły francuskiej, koncepcja biegunów wzrostu, zaproponowana w 1949 przez **Françoisa Perroux** (1955), którą następnie modyfikowano odchodząc od ujęcia sektorowego w kierunku ujęcia przestrzennego, w koncepcji regionu spolaryzowanego **Jacquesa-Raoula Boudevilla** oraz **teorii wzrostu spolaryzowanego** **Jeana Paelincka**, i którą w literaturze przedmiotu uważa się za fundament wszystkich współczesnych teorii polaryzacji (Grzeszczak 1978; Grzeszczak 2007). Drugą jest, mająca rodowód amerykański, **koncepcja rdzeni i peryferii** zaproponowana przez **Johna Friedmanna**, którą powszechnie uważa się za najbardziej dojrzałą próbę stworzenia teorii rozwoju spolaryzowanego, w znaczeniu teorii rozwoju regionalnego (Friedmann i Alonso, 1964; Friedmann 1967; 1974;).

Źródło: Perdał i inni 2019

Cechą teorii biegunów wzrostu oraz koncepcji rdzeni i peryferii jest postrzeganie procesu rozwoju przez pryzmat jego **spontanicznej polaryzacji** bazującej na efektach korzyści aglomeracji i korzyści skali w obszarach wzrostu oraz **możliwej do kształtowania jego dyfuzji** bazującej na efektach rozlewania się na obszary otaczające.

Warunkiem dla uruchomienia procesu dyfuzji jest wzmacnianie efektów oddziaływania obszarów rdzeniowych przy jednoczesnym otwarciu się przygotowanych do tego procesów obszarów otaczających na czynniki egzogeniczne. Przygotowanie obszarów otaczających musi opierać się na **pełnym zaangażowaniu w procesy rozwojowe ich endogenicznego kapitału terytorialnego** (Churski i in. 2020).

Źródło: www.kielce.naszemiasto.pl

Dyfuzja rozwoju może prowadzić do **pozytywnego oddziaływania obszaru o wyższym poziomie rozwoju na jego otoczenie**. Nie musi ono wiązać się z dyfuzją innowacji, ale przykładowo może dotyczyć poprawy wyposażenia infrastrukturalnego, dzięki czemu na obszarach otaczających rdzenie poprawia się dostęp do miejsc pracy i do usług wyższego rzędu oraz podnosi się poziom życia jego mieszkańców (Knowles, i in. 2008; Komornicki i in. 2010). Zmiany te uruchamiają procesy rozwojowe, które ograniczają recesję i odpływ ludności, co pozwala traktować obszary słabsze gospodarczo jako peryferia wstępujące (upward peripheries) (Asheim i in. 2011).

Omawiane oddziaływanie **może jednak również skutkować negatywnymi następstwami** związanymi przykładowo z uzależnieniem technologicznym, drenażem kapitału ludzkiego oraz „wypłukiwaniem” innych czynników rozwojowych, co prowadzi do odpływu ludności i trwałej recesji oraz klasyfikuje obszary otaczające jako peryferia zstępujące (downward peripheries) (Coorado i inni, 2009).

Jakie powinny być?

Rozpatrywanie sprawiedliwości terytorialnej w kontekście konsekwencji polaryzacji przestrzeni ekonomicznej w układzie rdzenie – peryferia napotyka jednak na wiele wyzwań.

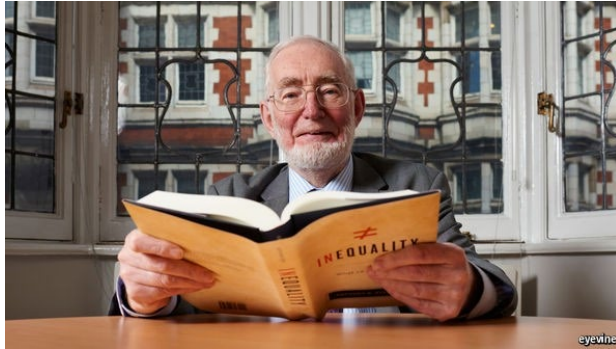
Dużym wyzwaniem pozostaje skala zróżnicowań geograficznych w zakresie rozwoju gospodarczego i społecznego identyfikowana w badaniach nad sytuacją mieszkańców różnych obszarów (Quality of life... 2014; Poverty and Social... 2008; Brown, Keast 2005).

Wyzwaniem współczesnej polityki rozwoju regionalnego jest rozwiązanie **dylematu sposobu optymalizowania dystrybucji przestrzennej usług państwa opiekuńczego** (Kay 2005).

Dostęp do usług publicznych w PODSTWOWYM ZAKRESIE powinien być zapewniony mieszkańcom każdej jednostki terytorialnej, co jest utożsamiane za równoznaczne z równym traktowaniem i sprawiedliwością terytorialną (Powell, Boyne 2001; Kay 2005; Chaney 2013).

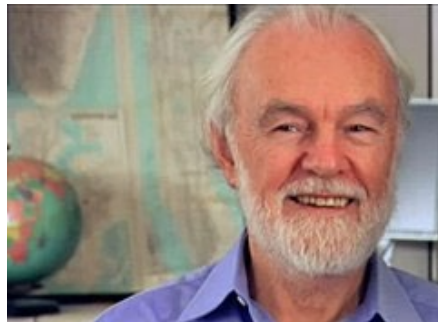

Polityka rozwoju zorientowana terytorialnie a sprawiedliwość terytorialna

Anthony Atkinson
1944 - 2017

Źródło: www.economist.com

David Harvey

Źródło: www.wikipedia.pl

Polityka regionalna jest zasadniczym instrumentem polityki rozwoju, którego nadrzędnym celem jest **ograniczanie skali i zakresu zróżnicowań przestrzennych rozwoju społeczno-gospodarczego**.

Poglądy na temat skuteczności tego rodzaju działań są podzielone. Zdaniem **Anthony Atkinsona** (2015) **walka z nierównościami jest możliwa**, a budowa państwa dobrobytu i wyrównywanie nierówności nie ma negatywnych konsekwencji dla gospodarki. Z kolei zdaniem **David Harveya** (1982, 2005) jedną z **najważniejszych i immanentnych cech kapitalizmu jest właśnie występowanie nierówności i niesprawiedliwości**, co znajduje odzwierciedlenie w rozwoju nierównym geograficznie.

Polityka regionalna musi mierzyć się nie tylko z następstwami spontanicznego różnicowania się rozwoju społeczno-ekonomicznego w przestrzeni, wynikającego z heterogeniczności jej czynników (zasobów) tworzących specyficzny kapitał terytorialny każdego obszaru. Musi również reagować na negatywne skutki procesów globalnych determinując wrażliwość oraz tworząc odporność kapitału terytorialnego na zjawiska kryzysowe.

Źródło: www.europa.eu

Szczególne laboratorium działań polityki regionalnej tworzy obszar państw członkowskich Unii Europejskiej.

Zwracając uwagę na konieczność **zapewnienia spójności terytorialnej** podkreślono konieczność przeciwdziałania liberalizacji usług publicznych i w konsekwencji zwrócono uwagę na potrzebę utrzymania poziomu życia i konkurencyjność mniej zaludnionych regionów (Faludi 2009).

Poszerzenie celów polityki spójności UE o spójność terytorialną wprowadziło nowy wymiar do debat wokół europejskiego „modelu społecznego”, rozszerzając zastosowanie tego modelu poza jednostki i grupy społeczne, aby uwzględnić i podkreślić w jego ramach znaczenie przestrzeni i terytorium (Davoudi 2007). W konsekwencji „**...dyskurs dotyczący spójności terytorialnej dodał sprawiedliwość terytorialną do celów europejskiej polityki przestrzennej, rozszerzając zastosowanie teorii sprawiedliwości Johna Rawlsa i wykorzystując jej założenia do wyjaśniania i sterowania procesem rozwoju terytorialnego...**” (Davoudi 2005, s. 437).

Źródło: www.wyborcza.biz

Dotychczasowa polityka regionalna UE przez dziesięciolecia opierała się na **interwencji wyrównawczej, której celem było ograniczanie nierówności między krajami i regionami**. Polegała ona na koncentrowaniu środków prorozwojowych na obszarach wykazujących relatywnie niższy poziom rozwoju mierzony wartością wzrostu gospodarczego. **Działanie to opierało się na prostym, i jak doświadczenie uczy błędnym, podejściu redystrybucyjnym zakładającym, że wsparcie finansowe obszarów najsłabszych przybliży ich poziom rozwoju do sytuacji obszarów rdzeniowych** (Madanipour i in 2021).

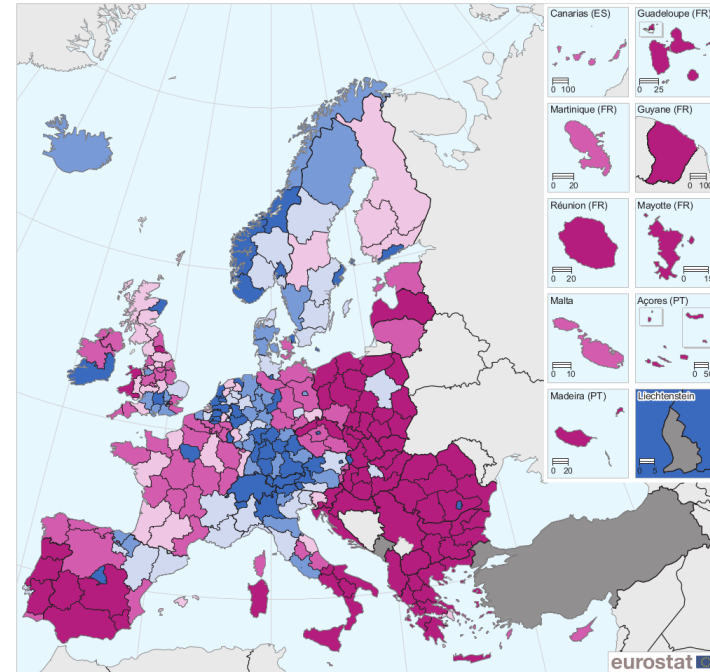
Tym samym podstawą redystrybucji środków polityki regionalnej UE **było dążenie do wyrównywania bardziej wyników (dystansu rozwojowego) a nie szans mieszkańców tych obszarów (możliwości determinowanych zasobami lokalnymi i dostępnością)**, co okazało się działaniem nieskutecznym i nieefektywnym.

POZIOM I DYNAMIKA WZROSTU GOSPODARCZEGO W UKŁADZIE REGIONÓW UE

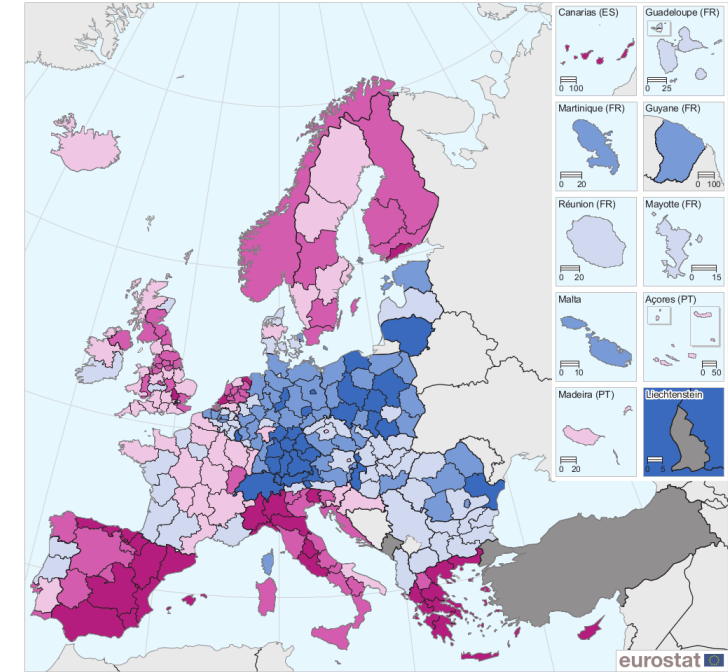

Gross domestic product (GDP) per inhabitant in purchasing power standard (PPS) in relation to the EU-28 average, by NUTS 2 regions, 2014 (*)
(% of the EU-28 average, EU-28 = 100)

(*) Norway: 2013. Switzerland, Albania and Serbia: national data. Switzerland and Albania: provisional.
Source: Eurostat (online data codes: nama_10r_2gdp and nama_10_pc)

Change of gross domestic product (GDP) per inhabitant in purchasing power standard (PPS) in relation to the EU-28 average, by NUTS 2 regions, 2008–14 (*)
(percentage points difference between 2008 and 2014)

(*) Norway, Switzerland, Albania and Serbia: national data. Switzerland and Albania: provisional.
Source: Eurostat (online data codes: nama_10r_2gdp and nama_10_pc)

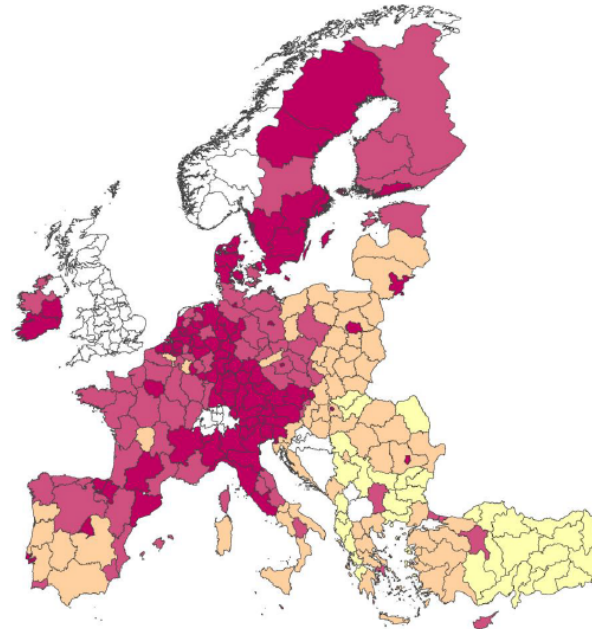

PKB I KWALIFIKOWALNOŚĆ W UKŁADZIE REGIONÓW UE

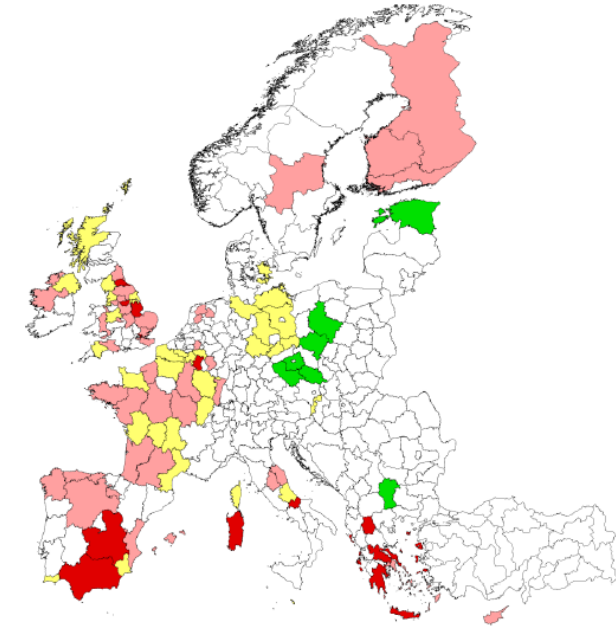

Co-financed by the European Regional Development Fund

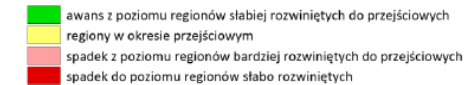
PKB ORAZ KWALIFIKOWALNOŚĆ WG REGIONÓW UE

Produkt Krajowy Brutto na 1 mieszkańca
jako % średniej UE27 (PPS) w 2019 roku

Szacunkowa zmiana kwalifikowalności regionalnej do funduszy unijnych pomiędzy
perspektywami 2014-2020 i 2021-2027 (% średniej UE27, 2019)

Rzeczpospolita
Polska

SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

Unia Europejska
Europejskie Fundusze
Strukturalne i Inwestycyjne

Źródło: www.wikipedia.org

Fabrizio Barca

Alternatywą dla tego paradygmatu polityki regionalnej stała się propozycja zawarta w **Raporcie Fabrizio Barca** (2009) promowana m.in. przez rekomendacje zawarte w raportach OECD (How Regions... 2009; Regions Matter... 2009). W tym nurcie poszukiwań przeważał pogląd, że skuteczna polityka regionalna wymaga reorientacji w kierunku ***zintegrowanego podejścia zorientowanego terytorialnie (place-based policy)***.

W konsekwencji sformułowano nowy paradygmat polityki regionalnej opierający się na kompleksowej i dedykowanej **interwencji dostosowanej do indywidualnej specyfiki kapitałów terytorialnych poszczególnych obszarów**, które determinują różne reakcje na dynamicznie zachodzące procesy przemian społeczno-gospodarczych. Bazuje on na dwóch podstawowych założeniach (Churski i in 2020):

- każde miejsce ma swoją specyfikę ekonomiczną, społeczną, kulturową i instytucjonalną, która kształtując się spontanicznie i/lub poprzez celową interwencję w czynniki rozwoju, tworzy jego kapitał terytorialny,
- skuteczne wykorzystanie tego kapitału wymaga wiedzy i umiejętności w zakresie stosowania polityk rozwojowych.

Tylko ten kto wie jakie, gdzie i kiedy czynniki rozwoju wymagają tworzenia lub wzmocnienia może osiągać wzrost efektywności interwencji rozwojowej (Barca i in. 2012).

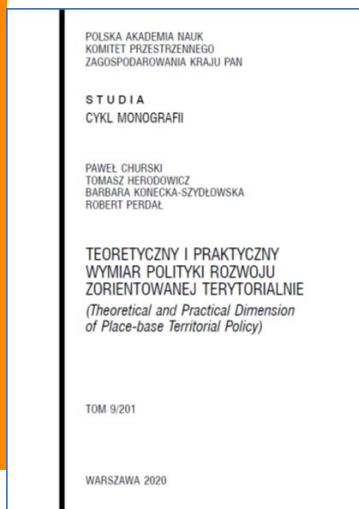
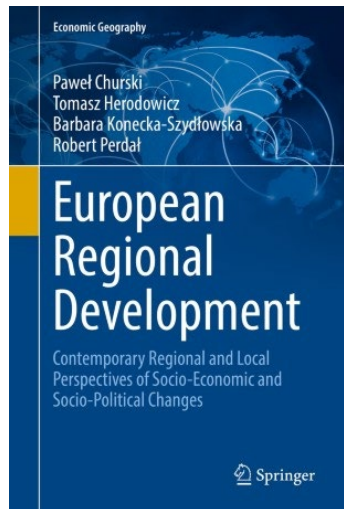

Źródło: www.wikipedia.org

Fabrizio Barca

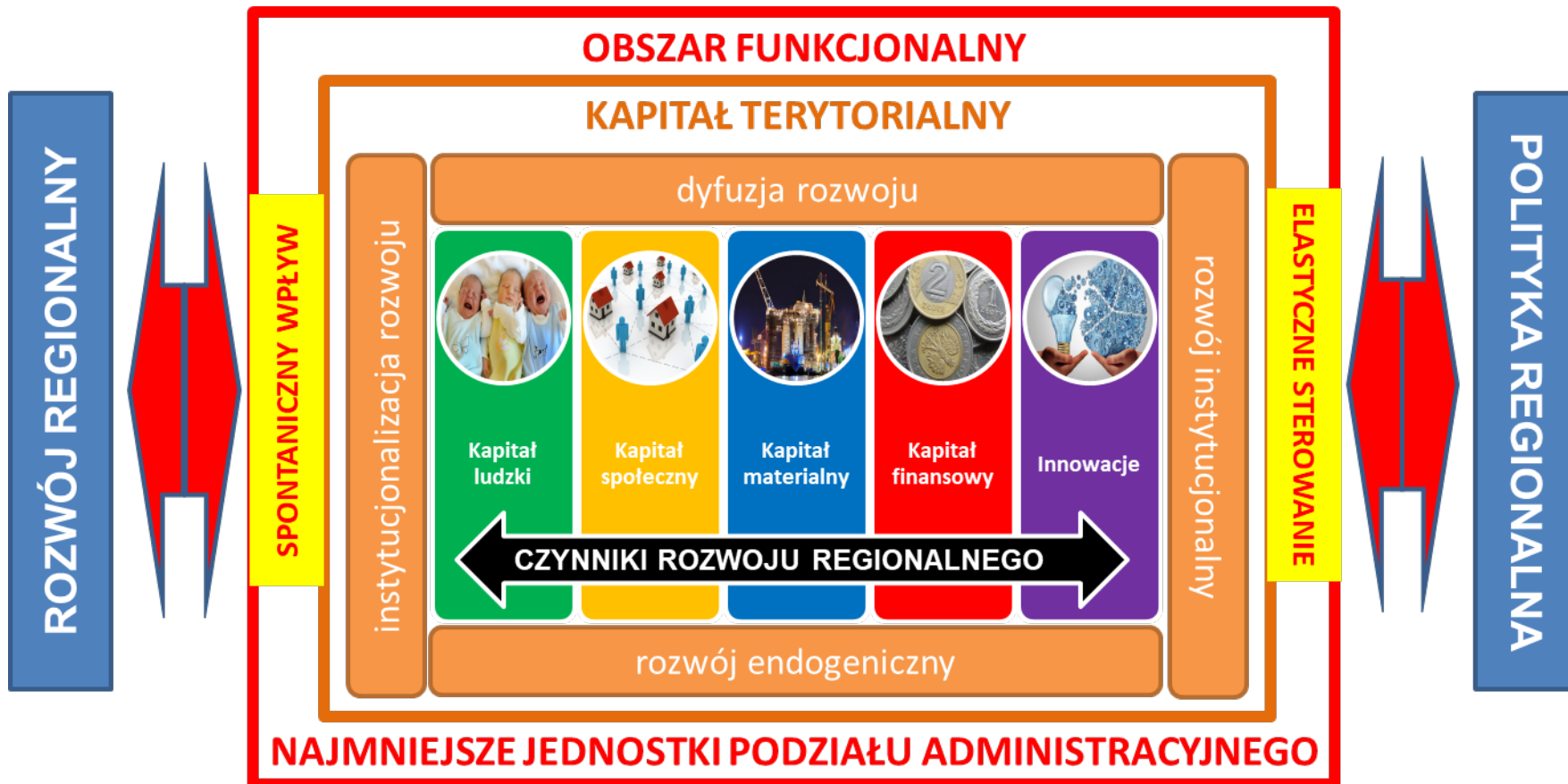
W podejściu zorientowanym terytorialnie proponowanym przez Fabrizio Barca upatruje się możliwości przewyciężenia powszechnie zauważanej nieskuteczności polityki spójności UE i zapewnienia „**...sprawiedliwości i sprawiedliwej dystrybucji w przestrzeni zasobów i cennych społecznie możliwości...**” (Soja 2009, 2). Jej zaprogramowanie i realizacja wymaga z jednej strony pełnej identyfikacji dokonujących się zmian czynników rozwoju, a z drugiej strony dostosowania ich wzmacniania i/lub tworzenia do specyfik terytorialnych. Założenia nowego paradygmatu polityki spójności UE tworzą lepsze warunki dla poprawy sprawiedliwości terytorialnej na poziomie państw członkowskich i ich regionów opierając się na odejściu od logiki redystrybucyjnej i przyjęciu logiki wzmacniania procesów rozwojowych zgodnie z lokalnymi determinantami (Camagni, Capello 2015).

Dobrze zaprojektowana interwencja terytorialna, **może rzeczywiście zwiększyć upodmiotowienie mieszkańców poza aglomeracyjnymi obszarami peryferyjnymi i marginalizowanymi prowadząc do rzeczywistej poprawy ich szans rozwojowych.** Wymaga to lepszego zrozumienia mechanizmów determinujących skuteczną interwencję zorientowaną terytorialnie i szerokiego włączenia w proces jej programowania i implementacji przedstawicieli wszystkich jej interesariuszy (Kamuf, Weck 2021; Löfving i in. 2021; Piras i in. 2021). **Niestety implementacja operacyjna tych założeń napotyka na bardzo poważne przeszkody poddając w wątpliwość, mimo podejmowanych prób, możliwość ich wykorzystania w praktyce interwencji polityki regionalnej** (Böhme i in. 2008; 2011; Churski i in. 2021).

**FOR
SED**

www.forsed.amu.edu.pl

Źródło: Churski i inni 2021

Źródło: www.eesc.europa.eu/

Pomimo zwrócenia uwagi na potrzebę tworzenia optymalnych warunków do kształtowania podejścia zorientowanego terytorialnie to jednak jego powszechna konkretyzacja stała się faktem pod koniec pierwszej dekady lat dwutysięcznych. **Stała się ona podstawą dla formułowania założeń polityki spójności UE w kolejnych perspektywach budżetowych, tj. 2014-2020 i 2021-2027.**

Tym czasem poszukując alternatywnych rozwiązań polityka spójności UE:

- programowana w perspektywie 2007-2013 została skoncentrowana w dużym stopniu na promowanie konkurencyjności ośrodków miejskich. Przez wielu autorów zostało to uznane za **krok oddalający ją od dążenia do sprawiedliwości terytorialnej** (Faludi i in. 2015).
- dostosowywana do warunków dużych oszczędności po kryzysie 2008-2009, pogłębiła **zagrożenia dla naruszenia zasad sprawiedliwości terytorialnej** (Clifton i in. 2015; Andreotti, Mingione 2014; Hadjimichalis 2011).
- adaptowana do wyzwań kryzysu wywołanego pandemią COVID-19 uwypukliła **bariery w możliwościach wzmacniania sprawiedliwości terytorialnej** (COVID-19: Cohesion... 2020; Community centre... 2020).

STRATEGIA

ZINTEGROWANYCH INWESTYCJI TERYTORIALNYCH
W MIEJSKIM OBSZARZE FUNKCYONALNYM
POZNANIA

Źródło: metropoliapoznan.pl

Popieram >>

Rozwój Lokalny Kierowany
przez Społeczność (RLKS)

Źródło: @rlks.popieram

Poglądy na temat możliwości wzmacniania sprawiedliwości terytorialnej poprzez działania polityki spójności są podzielone.

Oponenci stwierdzają, że ukierunkowanie terytorialne interwencji rozwojowej bez stabilnych zobowiązań do międzyregionalnej solidarności przestrzennej i reform instytucjonalnych mogą bardziej uwydatnić przestrzenne zróżnicowania rozwoju, a nie je ograniczyć. Podkreślają oni, że **podejścia oparte na miejscu i sprawiedliwość terytorialna niekoniecznie są podobne, a nawet mogą być postrzegane jako dwie strony tej samej monety, różniąc się pochodzeniem oraz różnymi sytuacjami normatywnymi** (Weck i in. 2021).

Entuzjaści twierdzą, że podejście zorientowane terytorialnie i lepsza od dotychczasowej operacjonalizacja działań opartych na założeniach koncepcji Fabricio Barca (2009) dają szansę na wzmacnianie sprawiedliwości terytorialnej. Zwolennicy takiego myślenia podkreślają, że podejście zorientowane terytorialne, korzystające z takich instrumentów jak ZIT i RLKS, jest na pewno **bardziej skuteczne w ograniczaniu deficytów rozwojowych w obszarach zapóźnionych** niż podejścia neoliberalne, które ignorują specyfikę przestrzenną i często określane się jako aprzestrzenne (Nilsson, Weitz 2019 ; Piras i in. 2021).

Źródło: www.europa.eu

Najnowszy Raport Kohezyjny opublikowany 4 lutego 2022 r. ***Cohesion in Europe towards 2050*** podkreśla:

Aby rozwiązać obawy obywateli Wspólnoty, **transformacja ekologiczna i cyfrowa powinna być sprawiedliwa i uczciwa, zarządzana w sposób sprzyjający włączeniu społecznemu** i rozwijana w partnerstwie z władzami regionalnymi i lokalnymi.

W jaki sposób polityka spójności, wraz z innymi strategiami politycznymi UE, może sprostać tym nowym wyzwaniom? **Obywatele Europy muszą mieć ufność co do swojej przyszłości, niezależnie od tego, gdzie mieszkają.** Polityka spójności może dać pewność Europejczykom na trzy sposoby:

- oferując im pozytywne prognozy gospodarcze dla ich regionu;
- odpowiadając na ich obawy dotyczące jakości życia, możliwości zatrudnienia i włączenia społecznego
- zapewniając **sprawiedliwy podział kosztów i korzyści** wynikających z podejmowania nowych wyzwań.

Europejski Zielony Ład

Przekształcenie

Europy w kontynent neutralny dla klimatu oraz ochrona środowiska naturalnego będą korzystne dla ludzi, planety i gospodarki. Nie pozostawimy nikogo w tyle.

Europejska agenda cyfrowa

Europa przygotowuje przedsiębiorstwa i wszystkich Europejczyków na ukierunkowaną na człowieka, zrównoważoną i dostatnią przyszłość cyfrową.

Europejski filar praw socjalnych

Silna socjalnie Europa, która jest sprawiedliwa, sprzyja włączeniu społecznemu i oferuje wiele możliwości.

Z pewnością służy temu ukierunkowanie interwencji rozwojowej w perspektywie budżetowej UE 2021-2027, w której w ramach **earmarkingu** funduszy europejskich przewiduje się przykładowo wydatkowanie:

- co najmniej 8% środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na **wsparcie miast**,
- co najmniej 25% środków Europejskiego Funduszu Społecznego Plus na **wzmacnianie włączenia społecznego**
- co najmniej 2 % na **zapobieganie deprywacji materialnej**.

Źródło: wyborcza.biz

Kluczowymi dla skutecznego uwzględnienia zasad sprawiedliwości terytorialnej w interwencji polityki spójności wydają się być **trzy warunki**. Ich wykorzystanie w działaniach operacyjnych zorientowanej terytorialnie polityki spójności stanowi rekomendacje bazujące na wnioskach z przedstawionych w niniejszym rozdziale ustaleń:

Pierwszy warunek wiąże się bezpośrednio ze wspomnianym wcześniej **dylematem związanym z wyrównywaniem wyników i wyrównywaniem szans**. Rozpatrując ten dylemat należy jednoznacznie stwierdzić, że **ważniejsze jest tworzenie możliwości, które musi opierać się na zapewnianiu mieszkańcom wolności w zakresie wybieranych przez nich dróg osiągania przyjętych celów oraz w dostępie do podstawowych dóbr i usług**. Wymaga to podejmowania ukierunkowanej interwencji (Rauhut, Hatti 2005), która powinna być uwzględniania w kształtowaniu relacji przestrzennych. Założenia polityki spójności w podejściu zorientowanym terytorialnie, opierające się na identyfikacji lokalnych zasobów i potencjałów rozwojowych, wydają się być optymalnymi dla budowania interwencji rozwojowej wyrównującej szanse rozwojowe mieszkańców.

Źródło: wyborcza.biz

Działania **zapewniające równość szans nawiązują wprost do idei społecznego minimum** Johna Rawlsa (1971) i Ronalda Dworkina (1981), sprawiedliwości społecznej w ujęciu geograficznym Davida Smitha (1994, 2000), a w warunkach polskich przestrzennego minimum socjalnego Grzegorza Gorzelaka (1985).

Przestrzenne minimum socjalne powinno stanowić podstawę dla praktyki polityki rozwoju do wskazania obszarów, które wymagają szczególnej interwencji w celu osiągnięcia akceptacji społecznej wśród mieszkańców zróżnicowanej przestrzeni społeczno-gospodarczej. Jego opracowanie powinno uwzględniać:

- nie ograniczanie się jedynie do wymiaru technicznego, a uwzględnianie upodmiotowania i włączenia mieszkańców, których szanse rozwojowe ma warunkować (Weckroth, Moisio 2020),
- brak możliwości zapewnienia na wszystkich obszarach (Wilczyński 2017; Halamska 2018),
- konieczność podejmowania działań nieszablonowych taki jak (Gorzelak 2021): organizacja transportu „ad hoc” w miejsce transportu rozkładowego, organizacja handlu obwoźnego, uruchamianie mobilnych punktów opieki zdrowotnej, optymalizowanie sieci szkolnej poprzez organizację dowozów uczniów do placówek w pełni wyposażonych i oferujących wysoką jakość nauczania, itp.

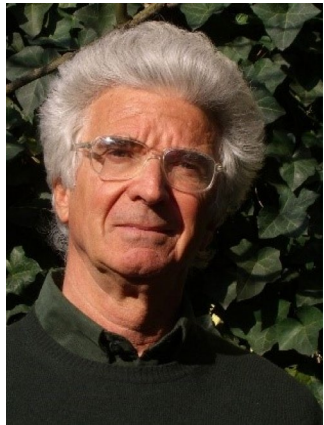

Copyrighted Material
André Matteuccioli
Philippe Aydalot
pionnier de l'économie territoriale

L'Harmattan
théorie sociale contemporaine

Copyrighted Material

1946 -

Źródło: www.regionalscience.org/

Henri Lefebvre

The Right to the City

1948 - 2016

Źródło: region.uni.lodz.pl

POLITECNICO
DI MILANO

UNIWERSYTET
ŁÓDZKI

Drugi warunek wiąże się z **koniecznością postrzegania przestrzeni nie tylko przez pryzmat kartezyjskiej fizycznej podstawy dla procesów rozwojowych ale także jako wypadkowej tych procesów, stanowiącej efekt zaangażowania oraz wykorzystania swoich możliwości przez jej użytkowników**. Prowadzi to do wniosku o głębokim przenikaniu się sprawiedliwości traktowanej jako rezultat stosunków społecznych i wymiaru przestrzennego warunkującego te stosunki w różnych miejscach (Dikeć 2001), co bezpośrednio nawiązuje do rozważań Henri Lefebvre'a (1968) nad „Prawem do miasta” i jego prac dotyczących zróżnicowań przestrzennych rozwoju. Przestrzeń w tym ujęciu jest współtworzona przez jej użytkowników, zagospodarowujących ją i sprawujących nad nią władzę, co bezpośrednio nawiązuje do koncepcji terytorium nie jako „przestrzeni – miejsca” tylko jako „**przestrzeni – aktora**” (Jewtuchowicz 2013). W ten sposób „**...terytorium staje się „produktem-wytworem” zlokalizowanych w jego granicach aktorów połączonych wspólnymi relacjami i celami działania...**”, tworzącym środowisko dla dalszych procesów rozwojowych (Nowakowska 2013, s. 69-70). Stan tak **tworzonego kapitału terytorialnego**, w tym jego poziom rozwoju jest w rezultacie konsekwencją wykorzystania występujących w jej granicach możliwości, a nie determinantą ograniczającą osiągnięcie wyniku podobnego do innych terytoriów (Camagni 2008).

Ministerstwo
Funduszy
i Polityki Regionalnej

Ministerstwo
Rozwoju i Technologii

Źródło: www.kprm.gov.pl

Trzeci warunek umożliwiający programowanie i realizację działań interwencyjnych polityki spójności zorientowanej terytorialnie, sprzyjających poprawie sprawiedliwości terytorialnej wiąże się z koniecznością **upodmiotowienia kompetencyjnego i finansowego określonego przepisami prawa**. W obecnie obowiązujących uwarunkowaniach prawnych i organizacyjnych obowiązujących w Polsce wyzwania związane z kształtowaniem dyfuzji rozwoju w przestrzeni są bardzo ograniczone. **Niezbędne jest wsparcie samorządu regionalnego oraz wprowadzenie bardzo potrzebnej regulacji prawnej dedykowanej obszarom funkcjonalnym miast, która będzie przekazywać im część kompetencji i będzie zapewniać źródła finansowania ich realizacji tworząc warunki prawne dla współpracy ponadlokalnej**. Jeżeli chcemy dążyć do efektywnie programowanego i realizowanego procesu rozwoju regionalnego sprzyjającego sprawiedliwości terytorialnej, to musi on odbywać się z uwzględnieniem swoistej kohabitacji miasta i jego otoczenia. Powiązania funkcjonalne miasta z regionem podkreślają ekonomiczną odpowiedzialność i jego współzależność w relacjach z bliższym i dalszym otoczeniem. Miasto jednak, podobnie jak przedsiębiorstwo, powinno pamiętać też o swojej społecznej odpowiedzialności i z nią również wiązać konieczność takiego programowania i realizacji polityki regionalnej, która będzie uwzględniała **wspólnotę interesów ekonomicznych i społecznych oraz wspólnotę wyzwań niezbędnych do pokonania lub ograniczenia**.

UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej

COHESIFY
The Impact of EU Cohesion Policy
on European Identification

W miejsce podsumowania...

TIPERICO – Projekt Narodowego Centrum Nauki 2020/37/B/HS4/01034 - *Trajektorie i wyzwania rozwoju wewnętrznych peryferii w nowych uwarunkowaniach spójności post SARS-CoV-2*
(<http://tiperico.web.amu.edu.pl>)

UNIWERSYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

UNIWERSYTET
MIKOŁAJA KOPERNIKA
W TORUNIU

UNIWERSYTET EKONOMICZNY
W POZNANIU

Trójkąt o sprawiedliwości społecznej w ujęciu terytorialnym

Prof. Paweł Churski, prof. Bolesław Domański, prof. Grzegorz Gorzelak

prof. dr hab. Paweł Churski

Zakład Studiów Regionalnych i Lokalnych

Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UAM

chur@amu.edu.pl

Seminaria EUROREG

UW

SEMESTR LETNI 2021/2022

Barański, Churski, Domański, Gorzelak, Kociuba, Kurniewicz, Kopczewska, Kościńska,
Lorens, Majchrowska, Markowski, Przekop-Wiszniewska, Rokicki, Rzeszewski, Wojnar

CZWARTEK 11:30-13:00

Sala 102, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych oraz ZOOM